

NIKODEM SAKSON

Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
w Poznaniu

ORIENTACJA PSYCHOLOGICZNA W DORADZTWIE ROLNICZYM

1. Uwagi wstępne

W dotychczasowych rozważaniach koncentrowaliśmy się na dwóch dominujących orientacjach w doradztwie określanych jako pedagogiczna i socjologiczna. Przy przedstawianiu zadań praktycznych posługujemy się pojęciem *orientacja*, natomiast pojęciu temu w nauce odpowiada termin *paradygmat*. Najogólniej obydwie pojęcia łączą się z wyborem nowego obszaru wiedzy - naukowego twierdzenia, którego przyjęcie przesądza o podstawach teoretycznych i wywodzi z nich dyrektywy praktyczne. W omawianych poprzednio orientacjach odnośnikiem do paradygmatu pedagogicznego była teoria andragogiki - nauczania dorosłych. W przypadku orientacji socjologicznej teoria dyfuzji innowacji rolniczych. Natomiast w odniesieniu do orientacji psychologicznej paradygmatem jest teoria rozwiązywania problemów związana z podejściem poznawczym w psychologii.

Teoria rozwiązywania problemów opiera się na założeniu, że ludzie podejmujący jakiegokolwiek działania mają problemy. Problemami dla nich są zadania, których nie potrafią samodzielnie rozwiązać ze względu na swoje braki wiedzy, umiejętności i postaw. Problemy są zawsze czyjeś. To oznacza, że jeżeli mówimy o problemach, to mówimy wprost lub w domyśle czyje są to problemy. Tylko konkretni ludzie mają problemy. Należy przy tym pamiętać, że to samo zadanie wykonywane przez różnych ludzi przez jednych może być postrzegane jako problem, a przez innych nie.

Doradztwo jest praktyczną czynnością, w której jeden człowiek - zwany doradcą - podejmuje działania na rzecz udzielenia pomocy w rozwiązaniu problemu drugiemu człowiekowi (radzającemu się, posiadającemu problem), który z pomocy w jego rozwiązywaniu chce skorzystać. Radzący się dlatego korzysta z pomocy doradcy, bo postrzega jego kompetencje do rozwiązania problemu i darzy go zaufaniem. Należy przy tym pamiętać, że pomoc doradcy udzielana jest w sferze intelektualnej rozwiązywanego problemu.

Z praktycznego punktu widzenia podstawowe znaczenie dla doradcy ma zrozumienie struktury problemu i mechanizmu jego rozwiązywania oraz zachowania się ludzi w sytuacjach problemowych.

2. Struktura problemu

Człowiek posiadający problem znajduje się w sytuacji problemowej. Tworzą ją sam człowiek z aktualnym stanem wiedzy, umiejętnościami i postawą w określonym otoczeniu i celem do którego dąży. Cel decyduje o motywacji w podejmowanych próbach rozwiązania problemów. Najogólniej można stwierdzić, że człowiek znajduje się w aktualnej sytuacji „jest” i chce przekształcić ją w pożądaną sytuację, w przyszłości, „ma być”. Jest to cel, którego nie może osiągnąć, bo nie posiada odpowiedniej wiedzy, umiejętności lub postawy. Rozwiązaniem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie co należy zrobić, wiedzieć, jak zachowywać się, aby osiągnąć cel. Znalezienie rozwiązania przekształca problem w rutynowe zadanie, które człowiek potrafi sam zrealizować.

3. Zachowanie się ludzi w sytuacjach problemowych

Zachowanie się ludzi w sytuacjach problemowych jest zróżnicowane. Z reguły podejmowane są próby samodzielnego rozwiązywania problemu. W przypadku niepowodzeń ludzie zaczynają szukać pomocy w swym otoczeniu. Jeżeli ocena dostępności, kompetencji i zaufania doradcy jest wyższa niż osób w najbliższym otoczeniu stają się wówczas klientami organizacji doradczej. Najczęściej klientami organizacji doradczych są ludzie podejmujący działania rozwojowe, poszukujący niestereotypowych rozwiązań i dążący do minimalizowania ryzyka.

Część osób radzących się po samodzielnym rozwiązaniu problemu poszukuje potwierdzenia słuszności przyjętych rozwiązań. Zdarza się, że ludzie nie podejmują żadnych działań na rzecz rozwiązywania problemu ze względu na swą bezradność lub paraliżujący ich lęk. Jak przebiega rozwiązywanie problemu?

4. Proces rozwiązywania problemu

Proces rozwiązywania problemu ma charakter wieloetapowy, obejmuje:

- analizę problemu składającą się z określenia przyczyn wystąpienia problemu, analizę celu i otoczenia,
- poszukiwanie rozwiązań problemu, które ma charakter procesu heurystycznego - odkrywczego myślenia, które ma za zadanie znalezienie kilku możliwych rozwiązań problemów - działań prowadzących do celu,
- wybór najlepszego rozwiązania. Uzyskane w procesie myślenia rozwiązania ocenia się pod względem przyjętych kryteriów i podejmowane są

decyzje o wyborze rozwiązania najlepszego. W przypadku niepowodzeń w tej fazie nastąpić może powrót do faz poprzednich,

- opracowanie planu działania - wykonanie zadania, który prowadzi do uzyskania zakładanego wyniku czyli przekształcenia w pożądaný cel,
- ocenę, która polega na porównaniu osiągniętego wyniku z celem. W przypadku oceny pozytywnej problem zostaje rozwiązany w sferze myślowej i praktycznej. W przypadku niezadowolenia podejmowane są kolejne próby rozwiązania przez powroty do faz poprzednich lub rozwiązanie zostanie odłożone lub zarzucone.

4. Rola doradcy

Doradca może pomagać radzącemu się w rozwiązywaniu problemów we wszystkich fazach poza podejmowaniem decyzji o wyborze najlepszego rozwiązania oraz zastępowania w wykonaniu zadania. Te czynności należą do radzącego się. Poza tym obowiązkiem doradcy jest działanie w dobrej wierze, kompetentnie i zawsze w interesie radzącego się. Efektem działań doradcy jest porada, która ingeruje w sferę wiedzy, umiejętności lub postawę radzącego się. Doradca posługuje się szeregiem metod i środków, które mają za zadanie opracowanie i przekazanie porady. Przekazywanie porady odbywać ma się zgodnie z przebiegiem procesu komunikacji interpersonalnej. Metody pracy doradczej, ingerujące w sferę wiedzy, mają charakter metod służących do pozyskania i uporządkowania informacji, ingerując zaś w sferę zmiany lub nabycia nowej podstawy mają charakter metod i środków pedagogicznych oraz wychowawczych.

6. Czym jest doradztwo rolnicze?

Doradztwo rolnicze to takie doradztwo, którego podmiotem jest ludność rolnicza a przedmiotem problemy rolnicze - wynikające z wykonywania zawodu rolnika i gospodarki domowej. Doradztwo rolnicze jest obecnie rozszerzane o inne przedmioty, jak sprawy socjalno-bytowe ludności rolniczej oraz ochronę środowiska. Tak rozumiane doradztwo rolnicze pojęciowo zbliżone jest do angielskiego terminu consulting. Przyjęcie tej orientacji - paradygmatu, zostało zaproponowane polskiemu doradztwu rolniczemu, systemowi upowszechniania postępu w rolnictwie, w końcu lat osiemdziesiątych przez Centralny Ośrodek Oświaty i Postępu w Rolnictwie Oddział w Poznaniu. Do tego celu służył, opracowany przez autora niniejszego artykułu, teoretyczny model doradztwa rolniczego⁽¹⁾.

W oparciu o tę koncepcję rozwijano doradztwo ekonomiczno-organizacyjne, socjalno-bytowe itd. Koncepcja ta odwoływała się do osiągnięć doradztwa rolnicze-

(1) N. Sakson: Teoretyczny model doradztwa rolniczego. COO iPwR, Poznań 1989

go w Europie Zachodniej i w późniejszym okresie rozwijała się we współpracy z FAO, Irlandią, Danią, Niemcami i Stanami Zjednoczonymi. W tej koncepcji doradztwa osadzone są metody programowania działalności określane jako MMA i GMA.

Obecnie psychologiczny paradygmat rozwiązywania problemów ma duży wpływ na pozostałe orientacje. W orientacji pedagogicznej na pierwszy plan wysuwają się działania, których celem jest uczenie ludności rolniczej samodzielnego rozwiązywania problemów. Podejście to rozwija się głównie w Niemczech. Natomiast w orientacji socjologicznej punktem wyjścia upowszechnianie innowacji jest proces rozwiązywania problemu, w którym przyjęte rozwiązanie ma charakter innowacji. Dalsze działania podejmowane są zgodnie z teoretycznymi podstawami i praktycznymi osiągnięciami dyfuzji innowacji rolniczych.

7. Jakie są perspektywy rozwojowe tak rozumianego doradztwa w jego aspekcie praktycznym?

Jak wskazywano w poprzednich opracowaniach rozwój doradztwa związany jest z procesem uprzemysławiania rolnictwa, przekształcania się rolnika w przedsiębiorcę rolnego oraz postrzegania ludności rolniczej jako podmiotu działania organizacji doradczych.

Analizując obecną sytuację w rolnictwie i doradztwie należałoby skłaniać się do stwierdzenia, że procedura rozwiązywania problemów powinna znaleźć szerokie zastosowanie do ustalania zadań służby doradczej o charakterze oświatowym, a także upowszechniania wyników badań naukowych, szerzej ujmując upowszechniania innowacji. Narzędziem do tego celu są zaproponowane przez FAO procedury programowania określane jako MMA i GMA.

Obecnie szerokie prowadzenie działalności doradczej, której celem jest wyłącznie uczestnictwo doradcy w rozwiązywaniu problemów swoich klientów, według wymogów jakie stawia teoria doradztwa i jego praktyka, jest przedwczesne. W doradztwie nie wykształciła się postawa otwartości na klienta, a wielu dzisiejszych rolników nie jest w stanie znaleźć się w takiej roli. Należy przypuszczać, że postawa taka będzie zmieniała się wraz z komercjalizacją doradztwa rolniczego i przekształcania gospodarstwa rolnego w przedsiębiorstwo zdolne do ponoszenia kosztów usług doradczych. Orientacja ta wyznacza sposób działania skomercjalizowanych firm doradczych.